

BASMA SANATI USTASI NASRA ŞİMMESHİNDİ VE İKONOĞRAFI**Yasemin ÖZEN***Maltepe Üniversitesi, yaseminozen@maltepe.edu.tr**ORCID No:0000-0002-2721-467X***Özet**

Basma sanatı topluma ait gelenek, görenek, zevk ve inançları yüzyıllardır en iyi şekilde yansıtan sanat dallarından biridir. Bu sanat oyulmuş ahşap kalıplar kullanılarak çeşitli kök ya da kimyasal boyalarla kumaş üzerine yapılan sanat türüdür. Mardin’de yaşayan Şımmeshindi ailesi basma sanatı alanında haklı bir üne sahiptir. Süryani kökenli olan Şımmeshindi ailesi, Mardin’de iki yüz yıldır basma sanatını bir aile geleneği olarak sürdürmektedirler. Basma sanatında geleneğinin son temsilcisi olan Mardinli Süryani basma sanatı ustası Nasra Şımmeshindi, hem din dışı hem de İncil’den aldığı konularla kendi yorumunu katarak oluşturduğu motif ve desenleri büyük çoğunluğunu öznel bir bakış açısıyla farklı amaçlarla kullanılan kumaş malzemelere aktarmaktadır.

Bu çalışmanın yöntemi, Nasra Şımmeshindi’nin öznel bakış açısıyla oluşturduğu basmalarını Hristiyanlık öncesi ve sonrasında yapılan ikonlarla karşılaştırılarak sanatçının biçimindeki farklılıklar evrensel bir çerçevede literatür taraması ile incelenecektir. Bu bağlamda Nasra Şımmeshindi’nin Vaftiz, Son Akşam Yemeği, Çarmıha Gerilme, Meryem ve Çocuk İsa ile farklı azizleri resmettiği basmaları ele alınacaktır. Sonuç olarak, çalışmaları ve kullandığı teknikler Mardin’in tarihi dokusunun şekillenmesinde ve çoklu kültürel yapının muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır, geleceğe ışık tutması açısından yaptığı sanatın önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: basma sanatı, Süryani, ikonografi

Abstract

Printmaking is one of the branches of art that best reflects the traditions, customs, tastes and beliefs of the society for centuries. This art is a type of art made on fabric with various root or chemical dyes using carved wooden molds. Şımmeshindi family living in Mardin has a rightful reputation in the field of printing. The Şımmeshindi family, of Syriac origin, has been continuing the art of printing in Mardin for two hundred years as a family tradition. Nasra Şımmeshindi, the last representative of the practice of printing, Syriac printmaker from Mardin, transmits the motifs and patterns, she created by adding her own interpretation with both non-religious and Biblical subjects, on fabric materials used for different purposes with a subjective perspective.

The study's method was compared with the icons made before and after Christianity, by comparing the prints created by Nasra Şımmeshindi with a subjective perspective. The differences in the artist's style of were analyzed in a universal framework with a literature review. In this context, the baptism, the Last Supper, the Crucifixion, the Virgin Mary and Child Jesus, and the

prints of Nasra Şimmeshindi, depicting different saints will be discussed. As a result, his work and techniques have played an important role in shaping the historical texture and preserving the multi-cultural structure.

Keywords: Printmaking, Syriac, Icons,

GİRİŞ

Araştırmamızın konusu Süryani kökenli olan Mardin’li son basma ustası Nasra Şimmeshindi’nin bir değer olarak kendine has betimlemesiyle ortaya koyduğu ikonografik basmalarıdır. Baskı-boyama, yüzyıllardır Mardin ve çevresindeki Süryanilerde de yapılan bir el sanatı türüdür. Ceviz ağacından elle oyulan tahta kalıplar kullanılarak kökboyası ile yapılmaktadır. “Süryani baskı-boyama zanaatında yatak örtüsü, nevresim, yastık kılıfı, beşikörtüsü, oda takımları, vitrin takımı, perde, bohça, tablo (ikona), yaka ve yazma gibi ürünler yapılmaktadır”(Koluman, 2002: 135). Mardin’deki basma sanatçısı olan Nasra Şimmeshindi’nin 2016 tarihinde vefat etmesi ile basma sanatı kaybolan sanatlar arasına girmiştir. Nasra Şimmeshindi’nin hayat hikâyesi çok insan tarafından ilgi çekici bulunmuş, birçok medya organına konu olmuştur. Kendisi yaşarken efsanevi bir kişiliğe büründürülmüştür. Basma sanatını farklı medya araçlarıyla tüm dünyaya duyurabilmesi geleneği aktarması açısından da etkili olmuştur.

“Nasra Şimmeshindi’nin doğduğundan itibaren hiç terk etmediği Mardin’deki taş evi hem atölyesi, hem de yaşam alanı olmuştur. Nasra Şimmeshindi, 5 çocuğu İsveç, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Mardin ve İstanbul’da yaşamasına rağmen Mardin’den başka bir yerde yaşamayı tercih etmemişti. Sanatçı, basma sanatı ve medeniyetlerin Mardin’de buluştuğunu savunuyordu. Süryani olan sanatçı, hiç okula gitmediği gibi Türkçede bilmiyordu. Nasra Şimmeshindi, babasından kalma ahşap kalıplarla, 50 yıldır hiç değiştirmedeği fırçalar ve kök boyalarla patiska bezlere motifler çizip, boyuyordu. Sanatçı, İncil’den tasvirlerle süslü rengârenk soyut desenler, kilise perdesi, masa örtüsü, duvar süsü, beşik bezlerine yaptığı süslü basmacılığı bir Süryani geleneği olarak yaşatmaya çalışıyordu. Büyük boydaki boyamalar için bazen aylarca çalışan sanatçının eserleri, Ortadoğu’da, Avrupa’da ve Amerika’da birçok Süryani kilisesinin duvarlarını süslüyor. Resmi olarak Nasra Şimmeshindi adını kullanan Nasra Hanım, Süryaniler arasında ise, Şimmes Nasra Çilli olarak biliniyordu” (http 1).

Mardin valisi,d Nasra Şimmeshindi’den bir atölye açmasını istemiş olsa da Nasra Şimmeshindi yaşlandığı için bir atölye açamayacağını söyleyerek kabul etmemiştir. Bu zanaati öğrenmek isteyenlere evinde öğretebileceğini de belirtmiştir (Bu bilgi 18.11.2014 tarihinde Nasra Şimmeshindi ile yapılan röportajda elde edilmiştir).

Foto 1 Nasra Şimmeshindi

1. BASMA SANATI VE İKONAGRAFİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yazmacılık sanatının başlangıç yeri ve tarihi hakkında tam bir bilgi verilememektedir. Bu sanatın bir baskı tekniği olması sebebiyle, yapılan arkeolojik çalışmalarda ve yazılı kaynaklarda tarihinin bronz ve yontma taş devrine dayandığı düşünülmektedir. O dönemde yapılan seramik kapların üzerinde tahta ile yapılan baskılara rastlanmaktadır. *“M.Ö. 7000 yılında, Hitit sanatına ait bulunan arkeolojik eserler arasında pişmiş kilden çok sayıda mühür damgalarına rastlanmaktadır”* (Mellart, J. 1967). Asur işi taş silindirler, Yunan, Roma devirlerine ait bronz ve çömlekçi damgaları da bulunur. Kumaş üzerine basılmış olan resimler o dönemin ilk baskı çalışmaları olarak kabul edilir. Mısır da kumaşlar fırça ile boyanır ve kalıpla baskı yapılarak desenlendirilmiştir. *“Tahta baskı tekniği sonralarda Avrupa’ya yayılmıştır, özellikle Almanya’da yoğun olarak kullanılır. Bu bölgede, manastırlardaki Hristiyanlaşma hareketi kültürün yükselmesine hizmet etmiştir. Bu manastırların iç süslemelerinde tahta kalıpla basılmış kumaşların kullanıldığı görülmektedir”* (Kaya, 1988: 42). Avrupa kıtasında 12. yy da etkin bir şekilde kullanılan yazmalarda doğu etkisi görülür. Desenlerde doğa, kuş ve meyve özellikle nar göze çarpar. Daha sonraki yıllarda farklı sanat akımları ile desenlerde farklılaşmalar olmuştur. Orta Asya da, Hindistan ‘da halen geleneksel tarzla kumaş üzerine baskı yapılmaktadır. Hindistan’ ın baskılarında çiçek, bitki, ağaç ve kuşlar görülür. İran’da basma sanatı daha çok perde, sedir örtülerinde ve duvar panolarında görülür. Desen olarak ise aslan, kartal, güvercin, tavus kuşu ve geyik motiflerine rastlanır.

Anadolu’da çok azda olsa devam eden basma sanatında desen olarak geyik figürünün önde olduğu görülür. Günümüzde, Türkiye’nin farklı birçok bölgesinde basma sanatı desen, kompozisyon ve renklendirme anlamında değişiklik göstermektedir. *“Türk basma sanatının günümüze kalan örnekleri Osmanlı döneminin 16.,17., 18., ve 19. yüzyıllarına ait örneklerdir. Ülkemizin çeşitli bölgelerinde basma sanatı devam etmektedir”* (Kaya, 1988: 46).

“İkonografi, sanat eserlerinin biçimleri karşısında konuları veya anlamlarıyla ilgilenen sanat tarihinin bir koludur” (Panofsky, 1939: 25). *“Dinsel içerikli sanat yapıtlarında betimlenen dinsel olay ya da kişiyle ilgili tipleşmiş, hatta ölçüde standartlaşmış biçim düzenleri veya kalıplarını inceleyen bilimsel disiplindir”* (Sözen, 2010:144). İkonalar hem sanat eseri olma özelliğine hem de günlük yaşamda özel bir dinî uygulama alanına sahiptir. Hem öğretici bir özelliğe sahiptir hem de kutsal kitabın görsele yansımış halidir.

“Mardin ili ve ilçelerinde bulunan Süryani kilise ve evlerinde yapılan araştırmada konularını Yeni Ahit’ten alan sahnelerin işlendiği bir takım eserler tespit edilmiştir. Bu eserler arasında perde, ikona ve çok amaçlı kullanılabilen dekoratif eserlerin olduğu görülmüştür. Sözü edilen eserlerin çoğunu, olasılıkla tamamını, Şimmeshindi ailesi yapmıştır. Şimmeshindi ailesi konularını Yeni Ahit’ten alan sahneleri baskı- boyama tekniği ile bitkisel boya kullanarak pamuklu kumaş üzerine işlemişlerdir” (Doğan, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

2. NASRA ŞİMMESHİNDİ’NİN İKONOĞRAFİK BASMALARI

Nasra Şimmeshindi’nin çalışmalarında kullandığı desenler geleneksel Anadolu motiflerinden farklıdır. Motiflerini babasının hazırlayıp kullandığı sonrasında ondan miras aldığı tahta baskı kalıplarıyla kumaş üzerine boya yardımıyla uygular. Kumaş üzerine uyguladığı çalışmalarının hepsinin

kendine ait hikâyesi vardır. Kumaşların üzerine dinsel motifleri ve sembolleri işlemiştir. Özellikle kiliselerdeki perdelerde azizlerin yaşam öykülerini kendi betimleme yeteneğiyle kumaşların üzerine hem fırça hem de tahta baskılarıyla işlediği sembollerle geleceğe de bellek oluşturacak eserler bırakmıştır. Din dışı çalışmalarında ise genellikle keklik, güvercin, çiçek, geometrik ve bitkisel motifler bulunur. Güvercin, Hristiyanlıkta kutsal ruhu simgeler. “Mesih İsa’nın vaftiz oluşu zaman kutsal ruh güvercin şekli ile onun üzerinden geçmiştir” (Uygur 2008: 119). “İncil’den sahnelerin yer aldığı çalışmalarda Hz. İsa, son akşam yemeği, Hz. İsa’nın çarmıha geriliş sahnesi, Süryani metropolitleri, çeşitli kuş ve çiçek motifleri, melek tasvirleri, Meryem Ana yapmış olduğu kompozisyonları oluşturan başlıca motiflerdir” (Sipahioğlu ve Kavcı 2012: 78).

Foto 2 Nasra Şimmeshindi, Melek ve keklik motifli baskı resim çalışması

Nasra Şimmeshindi’nin resimlediği yatak örtüsünde melek ve keklik motifleri göze çarpar. Ayrıca çeşitli bitki motifleri de uygulamıştır. Bu motifler Şimmeshindi’nin eserlerinde sıklıkla görülür. Renk olarak sarı, mavi ve kırmızıyı yoğun olarak tercih etmiştir.

Foto3 Nasra Şimmeshindi, Son Akşam Yemeği, Meryem Ana ve Hz.İsa, baskı resim çalışması

Nasra Şimmeshindi foto 3'te görüldüğü şekilde, konusunu yeni Ahitten aldığı Meryem Ana ile Hz. İsa'yı, Son Akşam Yemeğini resmetmiştir. Perdenin dış çerçevesini kırmızı renkle boyayıp küçük mor – kırmızı çiçeklerle ,yine kumaşın etrafını mavi - kırmızı renkte lalelerle bezemiştir. Kumaşın daha iç kısımlarda ise farklı kıvrımlara sahip yeşil renkli yapraklara rastlanır. Motiflerin etrafı siyah kontürle çizilmiştir.

Foto 4 Ayrıntı

Perdenin merkezinde yer alan Son Akşam Yemeği sahnesi (Foto 4) yeşil yapraklı bordo üzüm salkımlarından oluşan bir daire içerisinde resmedilmiştir. İnce bıyıklı ve çenesinin alt kısmında bırakılmış bir tutam sakalı olan Hz. İsa sahnenin merkezinde, cepheden betimlenmiştir. Bizans ikonlarında da olduğu gibi masa merkezde durmaktadır. Fakat perde de Bizans ikonlarının birçoğundan farklı olarak masa dikdörtgen olarak uygulanmıştır. Ortada Hz. İsa, sağ ve solunda olmak üzere toplam oniki havari resmedilmiştir. Bizans ikonlarında Hz. İsa 'nın elleri masanın üzerinde görünürken, Nasra Şimmeshindi' nin perdesinde, Süryani geleneklerinde olduğu gibi Hz. İsa' nın hemen önünde masanın üzerine şarap dolu kadeh vardır. Hz. İsa'nın başının üzerine sağda ve solda, yine Bizans ikonlarından bulunmayan, mavi kanatlı, uçar görünümlü meleklerle rastlanır. Masanın altında sadece Hz. İsa'nın ayakları ve farklı nesneler görülür. Yine, Nasra Şimmeshindi'nin çalışmasında Bizans ikonlarından farklı olarak Hz İsa' ya ihanet eden Yahuda' yı elini masaya uzatmış bir şekilde görmeyiz. Yahuda, Süryani sanatında da farklı olarak elinde ihanetin sembolü olarak para kesesi tutar. Nasra Şimmeshindi'ni diğer Son Akşam Yemeği konulu çalışmalarında da aynı kompozisyon göze çarpar. Hiç birinde elinde para kesesiyle Yahuda' ya rastlanmaz.

Foto 5 Nasra Şimmeshindi, Meryem Ana ve çocuk İsa

Perdenin alt tarafında foto 5'te görüldüğü gibi, Meryem Ana ve çocuk İsa'yı resmetmiştir. Bizans ve Süryani ikonlarının tersine Hz. İsa Meryem Ananın kucağında değil, yanında oturmaktadır. İkisi de üzüm salkımlarından oluşan bir dairenin içine, elleriyle birbirlerini gösterir şekilde tasvir edilmiştir.

Kafalarında ikisinin de sarı renkli hale bulunmaktadır. Üzüm, Yeni Ahitte şarabı temsil eder, şarap da Hz. İsa'nın kanını simgeler. Bizans ikonografilerinde çoğunlukla Hz. İsa Meryem Ananın sol kolunda kucağında ve sağ el de onu işaret ederken betimlenir. Süryani ikonografilerde de benzer kompozisyonlara rastlanır.

Foto 6 Nasra Şimmeshindi, Hz. İsa Çarmıhta, Diriliş, Meryem Ana ve Çocuk İsa

Nasra Şimmeshindi'nin foto 6'da görüldüğü gibi ilk göze çarpan figür Hz. İsa'nın çarmıha gerilme sahnesidir. Betimlemede Hz. İsa'nın başının etrafında sarı renkli pullarla işlenmiş hale ve dikenli tel görülür. Daha önceki çalışmalarında olduğu gibi yine Hz. İsa'yı bıyıklı ve çenesinin altında bir parça sakal ile resmetmiştir. Üzerinde kırmızı bir bez parçası olan Hz. İsa üzüm salkımlarıyla çevrelenmiş daire içinde işlenmiştir. Dairenin içinde horoz, büst şeklinde insan figürü, fener, merdiven, kerpeten, para kesesi, mızrak, sürahi, kılıç, çekiç, balta, merdiven ve yılan görülür. *"Dünya ile cennet, Tanrı ile insanoğlu arasındaki bağlantının sembolü olan merdiven karanlıktan ışığa, ölümden ölümsüzlüğe erişmeyi sağlar. Hristiyanlık sanatında İsa'nın Çile döneminin sembollerinden biri olarak kullanılır"* (Cooper, 2005: 189). Horoz, Aziz Petrus'un inkarını temsil eder. Büst şeklinde resimlenen figür *Mandoylion* dir. Hristiyan geleneğinde İsa'nın yüzünün izi çıktığına inanılan ve ilk ikona sayılan kare ya da dikdörtgen bir bez parçası ([http 2](http://www.pearsonjournal.com/)). Kerpeten çivilerin sökülmesi, balta gücü, para kesesi ihaneti, çekiç çivileri çakmak için, fener Hz. İsa'nın çevresini bilgilendirmesi ve aydınlatması, sürahi sembolü de Hz. İsa'nın kanını, temsil eder. Nasra Şimmeshindi' nin bu perde gibi farklı kumaşlara işlediği birçok Çarmıh sahnesi var ve hepsinde konuyu aynı şekilde betimlemiştir.

Bizans erken dönemde Hz. İsa çarmıhta gözleri açık, vücudu ve kafası dik canlı olarak betimlenirken sonraki dönemlerde gözleri kapalı, kafası omuzuna doğru düşük, göğsünden kan akarken ve kafasında dikenli tel varken, ölmüş olarak resmedilir. Hz. İsa'nın yanında Meryem Ana, Yuhanna, hırsızlar ve meleklerinde çoğunlukla resmedildiği izlenir. *"Geç Bizans döneminde İsa, gözleri kapalı, böğründe bulunan yaradan kan ve su akar şekilde resmedilerek insani yönü vurgulanmıştır"* (Doğan, Yüksek Lisans Tezi, 2017). Yine erken dönem Bizans sanatında Hz. İsa çarmıhta üzerinde bir

tunikle betimlenirken, ikonlarda kurukafaya da rastlanır. Bizans dönemi ikonlarında kurukafa Kudüs yakınlarındaki Golgotha isimli tepeyi temsil eder.

Foto 7 Nasra Şimmeshindi, Diriliş

Nasra Şimmeshindi, foto 7’de, diriliş konulu bölümünde üzümlerle çerçeveli dairenin ortasında Hz. İsa’yı betimlemiştir. Bu bölümde Hz. İsa’yı yine diğer çalışmalarında olduğu gibi uzun burunlu, bıyıklı, sakallı, beline bağlanmış kırmızı bez parçası ve başında sarı pullu halesi ile fakat gözleri açık olarak görürüz. Hz. İsa’nın başının iki yanında kuşlar, sağ yanında sarı haleli mavi gözlü ve mavi kanatlı bir melek görülür. Sol tarafında ise üç tane nöbetçi vardır. Ayaklarının altında üç parça lahit parçası görülür. Yine Nasra Şimmeshindi’nin diğer Diriliş betimlemelerine bakıldığında hemen hemen aynı sembollere rastlanır. Perdenin hemen dışında yine daire içinde dört İncil yazarı olan Matta, Yuhanna, Luka ve Markos’un resimleri görülür.

Nasra Şimmeshindi’nin basmaları incelendiğinde Hristiyanlık öncesi ve sonrasında yapılan ikonlardan farklı, özgün bir dile sahip olduğu görülür. Gerek kullandığı renk tonları, gerekse kullandığı kendine ait figürleriyle tamamen kendine ait bir üslup yaratmıştır. Yaptığı betimlemeler arasında din konulu ve din dışı çalışmalar vardır. Din dışı çalışmalarında çiçekli, geometrik ve keklik motiflerine rastlanır. Bu motifler o coğrafyanın dokusuna ait sembollerdir. Yaptığı çalışmalar arasında din konulu betimlemeler her zaman ön planda olmuştur. Ürettiği ürünleri kiliselerde, evlerin duvarlarında, çocukların yatak örtülerinde, yastık kılıflarında, turistlerin ellerindeki mendillerde görmek mümkündür.

SONUÇ

Mardin yüzyıllarca birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir kenttir. Bu coğrafyada yine farklı kültürlere ait süregelen el sanatlarına rastlarız. Nasra Şimmeshindi babasına ait olan ve kendisinin de kullandığı tahta kalıplarla yaptığı basmalarını bir sonraki nesile miras bırakmıştır. Baskı tekniği ve boyama ile yapılan ikonalarını, perdeler, kırlentlere, yatak örtülerine, süs amaçlı örtülere yapmıştır. Kendi tarzını oluşturduğu motifleriyle, Nasra Şimmeshindi kendi alanında bir öncü kadın sanatçıdır. Yaşamı boyunca ürettiği basmaları kültürel mozağin sonraki yıllara aktarılması açısından çok önemlidir. Bu çalışma Nasra Şimmeshindi’nin özgün olarak ürettiği basmalarının yapılan literatür taraması ile elde edilen veriler ışığında

Hristiyan ikonlarından farkını ortaya koymuştur. Basma sanatı unutulmayıp ileriki yıllarda da aktif olarak devam ettirilebilmesi için gerek üniversitelerin ilgili bölümlerinde gerekse Halk Eğitim Merkezlerinde bölümler açılmalı ve sanatçılar yetiştirilmelidir.

Kaynakça

KAYA, R.(1998),Türk Yazmacılık Sanatı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları. KOLUMAN, Aziz, 2002,Ortadoğu'da Süryanilik, AsamYayınları, Ankara. MELLART, J, 1967, Çatalhöyük Stadt Aus Der Steinzeit, Gustav Lübke Yayın.

PANOFISKY, E.(2010), İkonoloji Araştırmaları, Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar. İstanbul, Pinhan yayıncılık.

SİPAHİOĞLU, O.,KAVCI, Ö.E., " Ev-Atölye Sistemi İçerisinde Geleneksel Yazma Baskıcılığının Üretimine Mardin ve İzmir'den Birer Örnek", Sanat Dergisi, sayı: 21.

SÖZEN, M., TANYELİ. U.(2001), Sanat kavram ve terimler sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi.

Tez:

UYGUR, Hatice Kübra,(2008), Midyat Halk Kültürü Monografisi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

DOĞAN, Mehmet Ali,(2017), Mardin'de Kumaş Baskı- Boyama Sanatı: Şimmeshindi Ailesi Örnekleri, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

İnternet adresi:

http1,[https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/basma-sanatinin-son-ustasi-nasra-simmeshindi-92-yasinda-oldu-1204623/\(17.08.2020\)](https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/basma-sanatinin-son-ustasi-nasra-simmeshindi-92-yasinda-oldu-1204623/(17.08.2020))

http2, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutsal_Mendil\(17.08.2020\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutsal_Mendil(17.08.2020))

Fotoğraf adresi:

Foto1,<https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/basma-sanatinin-son-ustasi-nasra-simmeshindi-92-yasinda-oldu-1204623/>

Foto 2, <https://galeri.uludagsozluk.com/r/nasra-%C5%9Fimmeshindi-403367>

Foto 3, <https://www.hurriyet.com.tr/son-basma-ustasindan-eserler-40448635>

Foto 4, <http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.aspx?id=839>

Foto 5, <https://www.hurriyet.com.tr/son-basma-ustasindan-eserler-40448635>

Foto 6, <http://www.sanattanyansimlar.com/yazarlar/savas-sonmez/nasra-simmeshindi-1916-2016/1384/>

Foto 7, <http://www.sanattanyansimlar.com/yazarlar/savas-sonmez/nasra-simmeshindi-1916-2016/1384/>